

el-MÜDEVVENETÜ'L-KÜBRÂ

Methodology”, *Method and Theory in the Study of Islamic Origins* (ed. H. Berg), Leiden 2003, s. 330, 331, 345, 356, 360-365, 368; Hasan Hüsnî Abdüvehhâb, *Kitâbü'l-Ömr fi'l-muşannefât ve'l-mü'ellifîne't-Tünisiyyin* (nşr. Muhammed el-Arûsî el-Matvî – Beşîr el-Bekkûş), Beyrut 1990, I, 650, 653; Siddîk b. el-Arabî, *Fihrisü mahtûâtî Hizâneti İbn Yûsuf bi-Merâkûş*, Beyrut 1994, s. 214 (nr. 752, 753), 226 (nr. 803); Ali b. Muhammed ez-Zehrânî, *el-Hayâtü'l-İlmiyye fi Şikkiliyeti'l-İslâmiyye*, Mekke 1417/1996, s. 314, 315, 321-326, 350; Mustafa Herrûs, *el-Medresetü'l-Mâlikiyye-tü'l-Endelûsiyye ilâ nihâyeti'l-karni's-sâlişî'l-hicrî*, Muhammedîye 1418/1997, s. 374; Muhammed el-Menûnî, *Kâbes min 'atâ'i'l-mahtûti'l-Mağribî*, Beyrut 1999, I, 233, 235; M. İbrâhim Ali, *İş-tilâhu'l-mezheb 'inde'l-Mâlikiyye*, Dübey 1421/2000, s. 83, 85, 98, 99, 267-268, 282-285; J. Brockopp, “Competing Theories of Authority in Early Maliki Texts”, *Studies in Islamic Legal Theory* (ed. Bernard G. Weiss), Leiden 2002, s. 3-22; a.m.f., “Literary Genealogies from the Mosque-Library of Kairouan”, *Islamic Law and Society*, VI (1999), s. 393-402; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmi'ü's-şürûh ve'l-havâşî*, Ebûzabî 1425/2004, III, 1644-1651; Ali Hakan Çavuşoğlu, *Irak Mâliki Ekolü* (doktora tezi, 2004), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; M. Fâzîl b. Âşûr, “el-Mezhebü'l-Mâliki keyfe tetavver”, *Âfâku'l-İslâm*, IV/2, Amman 1996, s. 74-77; H. Tunçay Başoğlu, “Hicrî Beşinci Asırda Fıkıh: Genel Özellikleri ve Mezheplerin Yeniden Şekillenmesi”, *İLAM Araştırma Dergisi*, III/2, İstanbul 1998, s. 130 vd.; N. Cottart, “Mâlikiyya”, *EP* (İng.), VI, 278; M. Talbî, “Sahnûn”, a.e., VIII, 843-845; Cengiz Kallek, “Esed b. Furât”, *DİA*, XI, 366-367.

ALİ HAKAN ÇAVUŞOĞLU

MÜDLİC (Benî Müdlic)

(بنو مدلج)

Adnânîler'e mensup
bir Arap kabilesi.

Kinâne'ye bağlı Abdümenât'ın kollarındandır. Adını aldığı Müdlic'in nesebi Mürre b. Abdümenât b. Kinâne b. Huzeyme yoluyla Adnân'a ulaşır. Damre, Müzeyne ve Cüheyne kabileleriyle komşu olan Benî Müdlic, İslâm'ın zuhurunda Medine'nin batısındaki Yenbûunnahl civarında yaşıyordu. Benî Müdlic Câhiliye devrinde iz sürme, insanların ayak izlerine bakarak haklarında bilgi verme (iyâfe) ve fizikî yapılarından, organlarından hareketle nesepleri, ahlâk ve karakterleri hakkında tahmin yürütme (kıyâfe) alanlarında meşhur olmuş kişilerle tanınıyordu. Bunlardan Mücezziz b. A'ver'in Üsâme'nin ayaklarına bakarak Zeyd'in oğlu olduğunu söylemesi Hz. Peygamber'i çok memnun etmiştir (Buhârî, “Ferâ'iz”, 31; Müslim, “Radâc”, 40). Müdlicoğulları, İslâmiyet'ten önce Kureyş ve müttetiklerinden oluşan dinî-iktisadî imtiyazlara sahip kabileler (Hums) arasında yer alıyordu; ayrıca Mustalîk, Huzâa ve

Damre kabilelerinin müttetikiydi. Rivayete göre bazı durumlarda dışı deveden faydalanmanın günah sayılması âdeti (bk. BA-HİRE) Müdlicoğulları tarafından başlatılmıştır. Müberred de haram ayların yerlerini değiştirme yetkisinin Benî Müdlic'in elinde bulunduğunu bildiren bir rivayet aktarmıştır (*el-Kâmil*, II, 577); ancak aslında bu yetkinin Kinâne'nin kollarından Benî Fukaym'a ait olduğu bilinmektedir.

Benî Müdlic'in reisi Sürâka b. Mâlik, Mekkeliler'in vaad ettiği ödülü almak amacıyla hicret yolculuğu sırasında Hz. Peygamber'in peşine düşmüş, fakat ona yetiştiği sırada atının tökezlemesi üzerine onun mânevî güçler tarafından korunduğunu anlayıp kendisinden özür dilemiş ve ileride kullanmak için yazılı bir emannâme almıştı. Hicretten sonra Resûl-i Ekrem ile Benî Müdlic arasındaki ilişkiler olumlu yönde gelişti. Kabile, 2. yılın ortalarında (623 sonları) bir Kureyş kervanını takip maksadıyla yola çıkarak kendilerine ait Uşeyre'ye kadar gelen Hz. Peygamber ile müttetik Benî Damre'nin de katıldığı bir antlaşma imzalamış ve onunla askerlerini çok iyi bir şekilde ağırlamıştı; hatta bu ağırlamanın Kureyş kervanının kaçmasına sebep olduğu söylenir (bk. UŞEYRE GAZVESİ).

Müdlicoğulları'ndan Ebû Abdullah Harmele b. Cü'şüm'ün Resûl-i Ekrem'e gelerek İslâm'ı kabul ettiği, ancak hicret etmeyip kendi yurdunda kalmak için ondan izin aldığı kaydedilmektedir (İbn Abdülber, I, 362). Mekke'nin fethinden önce Hz. Peygamber'in müttetik Benî Huzâa'ya saldıran akrabaları Benî Bekir'i desteklemekten kaçınan Müdlicoğulları'ndan bir kısmının bu sırada İslâmiyet'e girdiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu kabileden Vakkâs b. Mücezziz 6 (627) yılında Gâbe Gazvesi'nde şehid düşmüştür. Mekke'nin fethine katılan Müdlic'e mensup askerlerin fethin ardından Hâlid b. Velid'in emrinde Cezîme kabilesine gönderilen birlikte yer aldıkları bilinmektedir. Sürâka b. Mâlik 8 (629) yılında Huneyn ganimetlerinin dağıtıldığı sırada Ci'râne'ye gelerek müslüman olmuş, fakat kabilesinin önemli bir kısmı, Hz. Peygamber'in müşrikerle imzaladığı antlaşmaları lağvettiği 9. yılın hac mevsimine kadar (Mart 631) eski dinine sadık kalmıştır. Kaynaklarda Benî Müdlic ile Huzâa, Tevbe süresinin ilk âyetinde kendileriyle bir zaman sınırlaması konmaksızın antlaşma yapıldığı bildirilen veya 4. âyette antlaşmalarına sadık kaldıkları belirtilen müşrik kabileler arasında gösterilmektedir.

H. Peygamber, 9 (630) yılında düzenlediği ilk deniz seferinin kumandanlığına

Müdlicoğulları'ndan Alkame b. Mücezziz'i tayin etmişti. Mısır fetihlerine katılan Benî Müdlic askerlerinden bir kısmı, Hz. Osman'ın öldürülmesinin ardından bir müddet Yezid b. Hâris el-Müdlîc'in liderliğinde Hiribtâ'da üslenen Hz. Osman taraftarlarının içinde yer almış ve Hz. Ali'nin valisine biat etmemiştir. Daha sonraları olaylarda adına rastlanmayan Benî Müdlic'den bazıları Dimyat ve çevresine yerleşmiştir. Önemli râvilerden Abdurrahman b. Mâlik b. Cü'şüm ile Sahr b. Abdullah b. Harmele, Mısır kadısı Ebû Nadle Hibbân b. Hâlid ve Şâfiî fakihî Kemâleddin Ahmed b. Amr Benî Müdlic'e mensup meşhur kişilerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, “Ferâ'iz”, 31; Müslim, “Radâc”, 40; Vâkîdî, *el-Megâzi*, I, 404; II, 783; III, 945; İbn Hişâm, *es-Sire*, I, 489-490, 599; II, 429; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 10, 63; Belâzürî, *Ensâb* (nşr. Mahmûd Firdevs el-Azm), Dimaşk 1997-2000, I, 305, 336; X, 62-65; Müberred, *el-Kâmil* (nşr. M. Ahmed ed-Dâî), Beyrut 1406/1986, II, 577; Taberî, *Tarih* (Ebû'l-Fazl), II, 406, 408; III, 66; IV, 549; İbn Düreyd, *el-İtikâk*, s. 195; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 187; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 362; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), V, 232-233; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 112, 344, 374; III, 26, 269; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'* (nşr. Mahmûd M. Şâkir), Kahire 1941, I, 42, 55; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 321, 408; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, I, 400, 515; IV, 267, 312, 532; VI, 204; Muhammed Hamîdullah, *el-Vesâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1987, s. 266; Köksal, *İslâm Tarihi* (Mekke), s. 418-421; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-Arab*, Beyrut 1991, III, 1061; Abd Avn er-Ravzân, *Mevsü'atü'l-kabâ'ili'l-Arabiyye*, Amman 2002, I, 518.

İBRAHİM SARIÇAM

MÜDREC

(المدرج)

Kur'an-ı Kerim'in
aslından olmadığı halde
bazı sahâbilerin açıklama maksadıyla
ellerindeki mushaf metni arasına
ilâve ettikleri kelime

(bk. KIRAAT).

MÜDREC

(المدرج)

Sened veya metnine,
aslında olmayan bir şey
ilâve edilen hadis.

Sözlükte “eklemek, ilâve etmek” anlamındaki **derc** kökünden türeyen **müdreç** kelimesi “kendisine eklemeye yapılan şey” demektir. Terim olarak senedinde veya metninde bir fazlalık bulunan hadisi ifade eder. Böyle bir ilâveye **idrâc** denir. Müdreç hadisi rivayet eden hoca hadisin met-

nini yahut senedini açıklarken onu dinleyen talebe bu açıklamaların metnin aslında veya senedde bulunduğunu zannedip bu şekilde naklederse de muhaddisler hadisi diğer rivayetlerle karşılaştırdıklarında hatayı farkedip düzeltirler.

Müddrec tabiri ilk üç asırda belli bir tanım yapılmadan mevzû, muallel, maklûb, muztarib ve münker gibi terimlerle birlikte hadisin zayıf ve metrûk olduğuna işaret etmek üzere kullanılmıştır (Tirmizî, *İlel*, s. 210). Terim üzerinde ilk defa duran ve onu açıklayan Hâkim en-Nisâbüri olmuştur, ardından Hatîb el-Bağdâdî bu konuda müstakil bir eser yazmış, diğer hadis usulcileri de aynı bilgileri eserlerinde tekrarlamışlardır.

Müddrec hadis “müddrecü'l-isnâd” ve “müddrecü'l-metn” olmak üzere iki kısma ayrılır. Asıl nüshaya göre bir değişikliğin veya ilâvenin yapıldığı müddrecü'l-isnâd Hatîb el-Bağdâdî'ye göre üç, İbn Hacer el-Askalânî'ye göre beş şekilde olabilir. Birçok isnadı bulunan hadisi nakleden râvi senedleri birbirine karıştırabilir; iki ayrı isnadla gelen sahîh iki ayrı hadisi senedlerden biriyle rivayet edebilir veya hadislerden birini kendi senediyle rivayet etmekle birlikte diğer hadisin metninden bir kısmını ona katabilir. Kendisine iki farklı isnadla biri tam, diğeri eksik iki metin halinde ulaşan hadisin tam olan metnini eksik metnin senediyle rivayet edebilir. Hocanın bir hadisin senedini zikrettikten sonra yaptığı açıklamayı hadisin metni sanıp öyle nakledebilir (İbn Hacer el-Askalânî, *en-Nüket*, II, 832-837).

Tirmizî'nin Süfyân es-Sevrî > Vâsıl b. Hayyân el-Kûfî > Ebû Vâil Şakîk b. Seleme > Amr b. Şürahbîl > Abdullah b. Mes'ûd isnadıyla tahrîc ettiği, en büyük günâh mahiyetine dair birinci rivayet (“Tefsîrû'l-Kur'ân”, 25) müddrecü'l-isnâdın örneği olup bu hadisin senedinde Amr b. Şürahbîl'in yer almaması gerekir. Hadisin *Sünen-i Tirmizî*'de aynı babda yer alan ikinci rivayetiyle *Şahîh-i Buḥârî*'deki rivayetinin senedinde (“Tefsîrû'l-Kur'ân”, 2/3) Amr b. Şürahbîl'in bulunmaması bunu göstermektedir. Nitekim senedler üzerinde yapılan inceleme sonunda Tirmizî'nin, içinde Amr'ın da yer aldığı senedi başka bir senedle karıştırdığı anlaşılmıştır.

Hadisin metnine yapılan idrâc metnin baş tarafında veya ortasında, çoğunlukla da sonunda bulunur. Hz. Peygamber'in Hira mağarasına çekilip ibadet ettiğini anlatan rivayetin “ve kâne yahlû bi-gâri Hirâin fe yetehannesü fihî -ve hüve't-teabbüdü-

el-leyâlîye zevâtî'l-adedî” (O Hira mağarasına çekilir ve burada birkaç gün tehannüs ederdi -tehannüs ibadet etmek demektir-) ibaresindeki (Buḥârî, “Bed'ü'l-vaḥy”, I; Müslim, “İmân”, 252) “ve hüve't-teabbüdü” ifadesini hadisin râvilerinden Zührî açıklama için ilâve etmiş (İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, I, 23), fakat daha sonraki râviler bu açıklamanın hadisin metnine ait olduğunu zannetmişlerdir.

Sened ve metnin durumuna göre müddrec hadis sahîh, hasen veya zayıf olabilir. Hadiste bulunan garîb bir kelimeyi veya muḥlak bir ifadeyi izah için yapılan idrâcın sakıncasının olmadığı ittifaqla kabul edilmiştir. Yanılma sonucu meydana gelen idrâc, râvi için bir kusur teşkil etmekle birlikte bu durumun aynı râvide sık sık görülmesi onun zabt niteliğine zarar verir, kasten yapılması ise adâlet vasfını yok eder.

Müddrec hadis konusunu *el-Faşl li'l-vaşli'l-müddrec fi'n-naql* adlı eseriyle (nşr. Muhammed b. Matar ez-Zehrânî, I-II, Riyad 1418/1997) ilk defa ele alan Hatîb el-Bağdâdî'dir. Kitap senedinde ve metninde idrâc bulunan 111 rivayeti içermekte, ancak bunların bir kısmının müddrec olmadığı belirtilmektedir. İbn Hacer el-Askalânî eseri yeniden düzenlemiş ve çalışmasına *Ta'rîf (Takrîb)ü'l-menhec bi-tertib (takrîb)il-müddrec* adını vermiştir (*en-Nüket*, II, 811; *Keşfü'z-zunûn*, I, 465). Onun *Takvîmü's-sinâd bi-müddrecil-isnâd* adlı bir çalışmasının daha bulunduğu belirtilmektedir (Süyûtî, *Naẓmü'l-ikyân*, s. 48). Süyûtî, İbn Hacer'in eserinden sadece metninde idrâc bulunan yetmiş kadar rivayeti senedlerini hafzederek *el-Medrec ile'l-müddrec* isimli eserinde bir araya getirmişti (nşr. Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî, Küveyt 1400). Abdülâzîz b. Muhammed b. Sıddîk el-Gumârî, *Teshîlül-Medrec ile'l-müddrec*'inde (Dimaşk 1403) Süyûtî'nin bu eserindeki rivayetleri alfabetik sıraya koymuştur. Mehmet Yılmaz, *Sahîhayn'deki Müddrec Hadisler ve Bunların Genel Değerlendirmesi* adıyla yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1994, SÜ İlahiyat Fakültesi).

BİBLİYOGRAFYA :

Buḥârî, “Bed'ü'l-vaḥy”, I, “Tefsîrû'l-Kur'ân”, 2/3; Müslim, “İmân”, 252; Tirmizî, “Tefsîrû'l-Kur'ân”, 25; a.mlf., *İlelü't-Tirmizî el-kebir* (nşr. Subhî es-Sâmerrâî v.dğr.), Beyrut 1409/1989, s. 210; Hâkim en-Nisâbüri, *Ma'rîfetü 'ulûmi'l-ḥadîş* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Medine - Beyrut 1397/1977, s. 39-41; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Faşl li'l-vaşli'l-müddrec fi'n-naql* (nşr. Muhammed b. Matar ez-Zehrânî), Riyad 1418/1997, nesredinin girişi, I, 22-35; İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-ḥadîş*, s. 95-98; Nevevî, *İrşâdû ḫullâbî'l-ḥakâ'ik* (nşr.

Nüreddin İtr), Beyrut 1411/1991, s. 104-105; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî* (nşr. Abdülâzîz b. Abdullah b. Bâz), Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 23; a.mlf., *Nüzhetu'n-nazarin fi tauzihi Nuḥbetü'l-fiker* (nşr. Nüreddin İtr), Dimaşk 1413/1992, s. 90-91; a.mlf., *en-Nüket 'alâ kitâbi İbni's-Şalâḥ* (nşr. Rabî b. Hâdî Umeyr), Riyad 1408/1988, II, 811-837; Süyûtî, *Tedribü'r-râvi* (nşr. Abdülvehâb Abdüllatîf), Beyrut 1399/1979, I, 268; a.mlf., *Naẓmü'l-ikyân*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-ilmîyye), s. 48; *Keşfü'z-zunûn*, I, 465; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 299-305; Talât Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, Ankara 1980, s. 161, 253-258; Nüreddin İtr, *Menhecü'n-naḥd fi 'ulûmi'l-ḥadîş*, Dimaşk 1401/1981, s. 439-444; M. Accâc el-Hatîb, *Uşûlü'l-ḥadîş*, Beyrut 1401/1981, s. 370-373; Ahmed Ömer Hâşim, *Ḳavâ'idü uşûli'l-ḥadîş*, Beyrut 1404/1984, s. 121-125; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 144-147, 254-256; Mahmûd et-Tahhân, *Teysirü muştalaḥi'l-ḥadîş*, Riyad 1407/1987, s. 103-106; M. Abdürrezzâk er-Raûd, “el-Müddrec fi'l-ḥadîşin-nebeviyyi's-şerîf mefhûmü-hû ve dirâse 'alâ nemâzic min Şahîhi'l-Buḥârî”, *Mecelletü's-şerî'a ve'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, XVIII/53, Küveyt 1424/2003, s. 131-187.

MEHMET EFENDİOĞLU

MÜDRİK

(المدرک)

Birinci rek'ata yetişip namazın tamamını imamla birlikte kılan kimse anlamında fıkıh terimi (bk. MESBÜK).

MÜDRİKE

(المدرکة)

Bir özenin, kendisinin veya dış dünya ile ilgili durum ve gerçeklerin farkına vararak onların bilgisini elde etmesine imkân veren duyum ve algılama gücü anlamında mantık terimi (bk. DUYU; İDRAK).

MÜELLEFE-i KULÛB

(المؤلفة قلوبهم)

Gönüllerinin İslâm'a ısındırılması arzu edilen kimseler anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte “yakınlaştırmak, birleştirmek, ısındırmak” anlamındaki *elf* (ülfet) kökünden türeyen müellefe ile kalbin çoğulu *kulûb* kelimesinden oluşturulmuş *müellefetü'l-kulûb* (müellefe-i kulûb) terkibi “gönülleri ısındırılan, yumuşatılan kimseler” demektir. Terim anlamını Tevbe sûresindeki (9/60) “el-müellefetü kulûbühüm” ifadesinden alan tamlama, maddî ihşanda bulunmak suretiyle gönüllerinin İslâm'a ve